

Bartosz Gondek

AWFiS Gdańsk

ORCID: 0000-0002-9298-1664

Cztery dekady Polskiego Klubu Motorowego w Wielkiej Brytanii

Na oficjalnej stronie internetowej Polskiego Związku Motorowego oraz witrynie brytyjskiego Royal Automobile Club widnieje cały czas, znajdujący się w Londynie, bardzo „polski” adres. To Havenville Poynders Road SW48PS – prywatny dom należący przez dziesięciolecia do państwa Krystyny i Janusza Cywińskich. Ona – znana dziennikarka „Dziennika Polskiego i Dziennika Żołnierza” oraz presenterka BBC. On – żołnierz Armii Krajowej, oficer wywiadu, oficer PSZ na Zachodzie, a po wojnie magister prawa Uniwersytetu Oksfordzkiego, jednocześnie chemik i autor około czterdziestu prac naukowych ogłoszonych w pismach w Wielkiej Brytanii, Ameryce, Indiach i Japonii, wykładowca UNESCO, jedna z najbardziej aktywnych postaci londyńskiej emigracji. Poza tym – co najważniejsze w kontekście tego artykułu – ostatni prezes Polskiego Klubu Motorowego w Wielkiej Brytanii¹.

Polski Klub Motorowy w Wielkiej Brytanii, który skupiał przedstawicieli młodszej i zarazem bardziej aktywnej części rodzimej emigracji wojennej na Wyspach Brytyjskich, był organizacją wyjątkową. W historii sportów motorowych, począwszy od jej pionierskich czasów rozwoju, czyli prze-

¹ Janusz Waclaw Cywiński, www.1944.pl/powstancze-biogramy/janusz-cywinski,6718.html (dostęp online: 2 września 2022).

Fot. 1. Przechodnie godło prezesa Polskiego Klubu Motorowego, należące do 2018 r. do Janusza Cywińskiego.

Źródło: zbiory prywatne autora.

łomu XIX i XX w., aż do 1918 r., trudno jest znaleźć sportową organizację zmotoryzowanych założoną przez przedstawicieli środowisk polonijnych. Działo się tak, mimo że wielu Polaków na emigracji było członkami obcych automobilklubów, w tym przede wszystkim niemieckiego ADAC czy organizacji działających na terenie Francji. W omawianym okresie trudno też odnaleźć wybitnych sportowców motorowych działających na obczyźnie. Wyjątkiem był wybitny kierowca rajdowy, amerykański hrabia polskiego pochodzenia, który z czasem przeniósł się do Wielkiej Brytanii, William Elliott Morris Zborowski². Po jego śmierci spadkobiercą rodzinnej tradycji był syn Louis, konstruktor najmocniejszych wówczas samochodów, a także uczestnik ekstremalnych wyścigów oraz jeden ze współdziałowców sławnej marki Aston Martin. Osoba Louisa Zborowskiego i jego pojazdy były kanwą wielu wątków powieści Iana Fleminga³.

Podobnie w okresie Drugiej Rzeczypospolitej środowiska emigracyjne nie wykazywały chęci do jednoczenia się w „narodowych” organizacjach

² W. Rychter, *Dzieje samochodu*, Warszawa 1983, s. 150.

³ J. A. Litwin, *Zarys historii sportu samochodowego*, Warszawa 1992, s. 95.

automobilowych na obczyźnie. Nadal ich przedstawiciele nie osiągnęli też spektakularnych wyników sportowych. Zmieniło to dopiero powstanie, podczas drugiej wojny światowej, Automobilklubu Polskiego w Londynie (Automobil Club Polski London), będącego w założeniu kontynuacją przedwojennego Automobilklubu Polskiego. Automobil Club Polski London uległ rozwiązaniu wraz z likwidacją Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie. Jego kontynuację stanowił, powołany po prawie dekadzie, właśnie Polski Klub Motorowy w Wielkiej Brytanii.

Inicjatorem jego powstania i wieloletnim prezesem był Mieczysław Białkiewicz, urodzony 20 grudnia 1920 r. w Zagnańsku w rodzinie inteligentnej. Pancerny as września 1939, mający na swoim koncie zniszczenie 2 września pod Szczercowem trzech niemieckich czołgów. Żołnierz Brygady Karpackiej, a następnie, w stopniu podporucznika, dowódca plutonu czołgów w 4. Pułku Pancernym, autor znaku graficznego pułku, czyli charakterystycznego skorpiona, umieszczanego na pancerzu czołgów. Pod Monte Cassino, za uratowanie mimo odniesionych ran załogi rozbitego czołgu i wzięcie do niewoli 26 niemieckich grenadierów, odznaczony został Krzyżem Srebrnym Orderu Wojennego *Virtuti Militari*. Po wojnie Mieczysław Białkiewicz ukończył londyńską Szkołę Sztuk Pięknych i założył w Londynie dochodową firmę „Sphinx Jewels”, którą prowadził przez kolejne 40 lat. Był zapalonym szybownikiem, narciarzem, a przede wszystkim – automobilistą. Warto w tym miejscu nadmienić, że Białkiewicz to jedyny jak dotąd Polak posiadający honorowe obywatelstwo City of London. Major zmarł 14 maja 2004 r. Dziesięć lat później prywatne archiwum i zbiory muzealne pułkownika zostały przekazane przez rodzinę do Archiwum Państwowego w Kielcach⁴.

Wśród członków klubu odnajdujemy wiele innych nazwisk zasłużonych dla Polski i polskiej emigracji. Byli to m.in. Maciej Skarżyński, syn Stanisława, pilota, który samolotem RWD 5 przeleciał przez Atlantyk, oraz Tadeusz Krzystek, mechanik lotniczy w polskich dywizjonach myśliwskich, po wojnie inżynier, prezes polskiego klubu szybowniczego, członek zarządu Stowarzyszenia Lotników Polskich w Wielkiej Brytanii, aktywny członek

⁴ *Z Zagnańska do Londynu. Szlakiem Mieczysława Białkiewicza i 2 Korpusu Polskiego*, katalog wystawy, Kielce 2020, s. 4.

Royal Automobile Club i jednocześnie sekretarz sportowy Polskiego Klubu Motorowego. Dziełem życia Tadeusza Krzystka i jego żony Anny była praca pt. „Polskie Siły Powietrzne w Wielkiej Brytanii w latach 1940–1947. Łącznie z Pomocniczą Lotniczą Służbą Kobiet”, zawierająca nazwiska osób, które służyły w polskim lotnictwie w Wielkiej Brytanii⁵. Aktywnym członkiem PKM był także Józef Biliński, wieloletni, popularny dziennikarz sekcji polskiej BBC.

Białkiewicz, Biliński, Cywiński, Krzystek i Skarżyński należeli do najbardziej aktywnych członków Polskiego Klubu Motorowego. Niezwykłe postacie przewijały się również wśród mniej udzielających się członków PKM. Należał do nich m.in. Władysław Alfred Kosianowski, komandor, oficer polskiej marynarki wojennej, przed wojną aktywny członek Gdyńskiego Automobilklubu, uczestnik wojny 1920 r. oraz drugiej wojny światowej, podczas której dowodził okrętem pułapką „Notre Dame d’Etel”, kawaler Orderu Virtuti Militari i Legii Honorowej, dobry znajomy generała de Gaulle’a. Wielu członków PKM to synowie wysokich przedwojennych oficerów, którzy zdecydowali się zostać na emigracji. Jednym z nich był, przez wiele lat zasiadający w zarządzie organizacji, Jerzy Emisarski, syn podpułkownika PSZ Jana Emisarskiego.

Początkiem zorganizowanej działalności PKM w Wielkiej Brytanii było walne zebranie, które odbyło się w maju 1956 r. Duże zainteresowanie, jakim cieszył się klub od samego początku działalności, pozwoliło polskim miłośnikom motoryzacji na emigracji zorganizować już w 1957 r. cztery imprezy rajdowe. Pod koniec tego roku do klubu należało już ponad 100 osób. Ważnym wydarzeniem było dla członków PKM przybycie z Polski, na ich zaproszenie, znanych przedwojennych rajdowców – Witolda Rychtera i Edwarda Lotha, którzy opowiadali emigracyjnym zmotoryzowanym o odbudowie ruchu automobilowego w PRL po odwilży październikowej. Członkowie Polskiego Klubu Motorowego zapoznali z kolei kolegów z kraju ze specyfiką rajdów w Wielkiej Brytanii oraz tamtejszym sprzętem. Jeszcze w tym samym roku prezes PKM złożył rewizytę w Polsce. Wizyta miała rangę niemal ministerialną. Jej przebieg relacjonowany był przez media, w tym popularny tygodnik motoryzacyjny „Motor”, który zamieścił tekst

⁵ *Lista Krzystka*, www.listakrzytka.pl (dostęp online: 9 września 2022).

napisany na tę okazję przez samego prezesa PKM. Materiał opatrzony był logo PZMot i PKM oraz licznymi zdjęciami⁶.

Pod koniec 1958 r. Polski Klub Motorowy przekazał do PZMot komplet profesjonalnych map, niezbędnych do udziału polskich zawodników w Rajdzie Monte Carlo, który wystartował w styczniu 1959 r.⁷ Rajd Monte Carlo 1959 był bardzo istotny w historii polskich rajdów, ponieważ po raz pierwszy od czasów przedwojennych na trasie tej prestiżowej imprezy pojawiła się liczna narodowa ekipa z nad Wisły, występująca pod szyldem Polskiego Związku Motorowego. Liczyła ona sześć załóg:

1. Antoni Weiner i Stanisław Jabłoński,
2. Aleksander Sobański i Mieczysław Sochacki,
3. Aleksander Mazurek i Kazimierz Tarczyński,
4. Adam Wędrychowski i Longin Bielak,
5. Jan Brońka i Czesław Wodnicki,
6. Stefan Goński i Stanisław Rusiniak.

Wszyscy jechali francuskimi Simkami Aronde⁸.

W 1959 r. do klubu należało 206 osób, a liczba członków – założycieli – wynosiła 50, w tym zasłużone dla PKM nazwiska: Białkiewicz, Picheta, Hurlacki, Tyszko, Huppert, Matuszewski, Balon, Bernaciński. Zorganizowano też pięć rajdów⁹.

W tym czasie klub odnotował spektakularne sukcesy, w tym zwycięstwo w sławnym, corocznym rajdzie Jaguar Drivers Club czy ciepłe przyjęcie, zarówno przez Polaków, jak i Brytyjczyków, cyklicznej, polskiej imprezy – Rajdu Nocnych Myśliwców. W tym miejscu warto zatrzymać się nad Jaguar Drivers Club, który został, jako jedyny klub użytkowników tej brytyjskiej marki, założony osobiście przez Sir Williama Lyonsa, jej twórcę, oraz grono jego najbliższych znajomych. Wśród nich, jako współzałożyciel, znajdował się jego przyjaciel, Mieczysław Białkiewicz, występujący w roli przedstawiciela polskich środowisk motoryzacyjnych. W kolejnych

⁶ M. Białkiewicz, *Udana wizyta - kontakty zostały nawiązane*, „Motor”, 4.01.1959.

⁷ „Biuletyn Informacyjny PKM”, grudzień 1958, s. 4.

⁸ G. Chmielewski, *Polacy na trasach Rajdów Monte Carlo*, www.elit-news.pl (dostęp online: 5 listopada 2022).

⁹ „Za Kierownicą. Organ Polskiego Klubu Motorowego”, maj 1960, s. 4.

latach członkowie PKM byli cały czas zapraszani na rajdy i wydarzenia organizowane przez JDC¹⁰.

Efektom coraz częstszych kontaktów członków PKM z działaczami sportu motorowego w PRL było otwarcie się brytyjskiego środowiska automobilowego na przybyszy zza żelaznej kurtyny. Polscy dziennikarze zapoznawali się z tamtejszą techniką, daleko wyprzedzającą gomułkowską rzeczywistość. Testowali brytyjskie pojazdy, a nawet mieli okazję przejechać się bolidami sławnego Johna Coopera. W 1960 r. Andrzej Zieliński zasiadł za kierownicą Coopera Climax Formuły II w ramach szkoły kierowców wyścigowych na torze Brands Hatch. Na mocy porozumienia PZMot – PKM – brytyjskie władze FIA do Wielkiej Brytanii trafili także polscy żuźłowcy, Stefan Kwoczała i Henryk Żyto, którzy rozpoczęli treningi w klubach żuźlowych w Leicester i Coventry¹¹.

W maju 1961 r. wybrano kolejny zarząd PKM, do którego weszli: Mieczysław Białkiewicz (prezes), J. Emisarski, T. Krzystek, J. Picheta, W. Żółtowski, T. Kutek, L. Bereźnicki, J. Przewłocki, J. Biliński, M. Skarżyński, Z. Jaszczółt, J. Szyndler. Na Jerzego Emisarskiego oddano 63 głosy, co oznacza, że przynajmniej tyle osób brało udział w walnym zebraniu wyborczym.

Na początku lat 60. XX w. pierwsze polskie załogi z Anglii zaczęły brać udział w imprezach rajdowych w PRL. Jako pierwszy do kraju wyprawił się swoim Jaguarem Mieczysław Białkiewicz. W Rajdzie Nocnych Myśliwców w 1962 r. wzięło udział osiem Jaguarów, dwa Bristole, dwa Daimlery, dwa Austin Healeye i Bentley Speed Six.

W 1963 i 1966 r. ponownie pojawili się w Wielkiej Brytanii przedstawiciele Automobilklubu Warszawskiego, w osobach Witolda Rychtera i Edwarda Lotha. Przybysze z Polski mieli okazję testować na torze w Goodwood kolejne konstrukcje brytyjskie. W czasie dojazdu na tor samochód, którym jechali goście z Polski, dachował. Na szczęście nikomu nic się nie stało¹².

Wizyty przedstawicieli Automobilklubu Warszawskiego i Automobilklubu Śląskiego w Wielkiej Brytanii, podczas których zapoznali się oni

¹⁰ „Biuletyn Informacyjny PKM”, grudzień 1958, s. 8.

¹¹ A. Zieliński, *Polak za kierownicą Cooper Climax*, „Motor” 1960, nr 18 (418), s. 16.

¹² W. Rychter, *Moje dwa i cztery kółka*, Warszawa 1985, s. 535.

m.in. z zupełnie nowym zjawiskiem klasycznej motoryzacji oraz wzięli udział jako obserwatorzy w rajdzie najstarszych angielskich samochodów na trasie London – Brighton, zaowocowały zorganizowaniem 15–16 czerwca 1968 r. I Ogólnopolskiego Rajdu Weteranów Szos, przygotowanego przez Automobilklub Warszawski¹³.

Bardzo ciekawe jest prześledzenie, czym dysponowali członkowie Polskiego Klubu Motorowego, zwłaszcza w pierwszych dwóch dziesięcioleciach działalności. Na zdjęciach i w relacjach z rajdów i spotkań klubowych możemy zobaczyć drogie i ekskluzywne Bentleye, Aston Martiny, Jaguary XK i MK, a także Triumphy TR 2, Sunbeam Talboty MK 2 cabrio czy Rileye. Klasę średnią reprezentowały Fordy Anglia, Hillmany oraz Citroëny, Renault czy zupełnie nietypowy, jeszcze wojenny, Volkswagen typ 82 Kubelwagen.

W latach 70. szeregi Polskiego Klubu Motorowego uzupełniła Teresa Olchowicz Lines. Jak wspominała:

Po przybyciu do Londynu bywałam często w Polskim Ośrodku Społeczno-Kulturalnym, czyli w POSK-u, gdzie mieściła się siedziba Polskiego Klubu Motorowego. Zrobiłam prawo jazdy w 1973 roku i bardzo lubiłam prowadzić, więc wstąpienie do klubu było dla mnie zupełnie naturalne. W tym czasie w klubie działało 80 osób, z czego najbardziej aktywnie 20. Lubiliśmy się i nie było między nami wielu różnic zdań, co było wówczas w polskim środowisku emigracyjnym nietypowe¹⁴.

Wkrótce po wstąpieniu do PKM Teresa Lines stworzyła załogę z Januszem Cywińskim. Ona jako kierowca, on jako pilot. W imprezach startowali Fordem Capri, a następnie Renault. Wkrótce Teresa Lines została sekretarzem Polskiego Klubu Motorowego, którą to funkcję piastowała do zawieszenia działalności klubu.

W 1981 r. kalendarz imprez PKM obejmował pięć wydarzeń: Rajd Grzybobranie, piknik, wieczór nawigacyjny, rajd jesienny i spotkanie towarzy-

¹³ B. Gondek, *Narodziny i rozwój sportowego ruchu weteranów szos na przykładzie Automobilklubu Morskiego w Gdyni*, [w:] *Pozytywne aspekty aktywności fizycznej i sportu. Perspektywa społeczna*, red. D. Skalski, P. Godlewski, Gdańsk 2020, s. 25.

¹⁴ Relacja Teresy Olchowicz Lines z 22 sierpnia 2022 r.; w zbiorach prywatnych autora.

skie. 9 czerwca 1981 r. w sali POSK odbyło się Doroczne Walne Zebranie PKM. Miało ono charakter rocznicowy. Klub obchodził bowiem dwudziestopięćlecie istnienia. Przyjęto na nim kilka zmian statutowych. Przegłosowano m.in. możliwość powoływania prezesa honorowego. Ze stanowiska prezesa ustąpiła także Krystyna Karpińska, a na jej miejsce wybrany został Leszek Bereźnicki. Na wiceprezesa wybrano K. Karpińską, a na sekretarza T. Olchowicz Lines¹⁵.

Fot. 2. Strona tytułowa biuletynu „Kontakt”, organu Polskiego Klubu Motorowego z jesieni 1984 r.
Źródło: biblioteka Polskiego Ośrodka Społeczno-Kulturalnego w Londynie.

¹⁵ „Kontakt. Organ Polskiego Klubu Motorowego”, wrzesień 1981, s. 3–4.

Klub nawiązał w tym czasie współpracę z ówczesnym konsulem PRL w Londynie, znanym rajdowcem Robertem Muchą. Dla zmotoryzowanej Polonii było to ważne wydarzenie, ponieważ Robert Mucha był wielokrotnym reprezentantem i mistrzem Polski, uczestnikiem Rajdowych Mistrzostw Europy i Świata. Dodatkowo zawodnikiem, który w 1972 r., wraz z pilotem Lechem Jaworowiczem, wygrał grupę 2. klasy I na Rajdowych Mistrzostwach Świata w Rajdzie Monte Carlo Polskim Fiatem 125p.

Obchody ćwierćwiecza klubu odbyły się głośnym echem zarówno w brytyjskiej, jak i emigracyjnej prasie. Na tyle dużym, że wieści dotarły także do polskiej prasy podziemnej, która pisała o jubileuszu ćwierćwiecza PKM na międzynarodowej, uroczystej imprezie z okazji dwudziestopięciolecia istnienia Jaguar Drivers Club, która odbyła się 12 lipca 1981 r. Informacja pojawiła się w „Biuletynie Informacyjno-Prasowym KKP NSZZ «Solidarność»”¹⁶. W listopadzie 1981 r. klub odwiedził wieloletni prezes Jerzy Emisarski, mieszkający wówczas w Nowym Jorku.

Nowy, 1982 rok zamierzano przywitać 23 stycznia dyskoteką. Na luty przewidziano tradycyjny bal zimowy w ekskluzywnym Hurlingham Club. Obie imprezy odwołano ze względu na wprowadzenie w Polsce stanu wojennego. Wiceprezes Krystyna Karpińska pisała w biuletynie PKM:

Gdy w grudniu Kraj stanął w obliczu wewnętrznej inwazji... łączymy się z naszymi rodakami w Polsce myśłami i żalem, żałobą i troską... Jednocześnie z naszych skromnych funduszków zarząd zdecydował się wpłacić sumę £ 200 na Medical Aid for Poland. Jestem przekonana, że z obiema decyzjami Zarządu solidaryzują się wszyscy członkowie PKM¹⁷.

Bal w Hurlingham Club przesunięto na lato, zrezygnowano zaś z letniej zabawy na statku. Pierwszy rajd zaplanowano na 28 marca. Kolejny – upamiętniający Konstytucję 3 maja – na 2 maja. Trasa tej imprezy liczyła 90 mil. Wpisowe od auta wynosiło 5 funtów. W maju zaplanowano walne zebranie. W tym czasie klub mieścił się cały czas, od 25 lat, w sie-

¹⁶ *Wychodzimy na szerokie pola*, „BIPS – Serwis Informacyjny KKP NSZZ «Solidarność» Regionu Gdańskiego”, 16.07.1981, nr 125, s. 12.

¹⁷ „Kontakt. Organ Polskiego Klubu Motorowego”, wiosna 1982, s. 3.

dzible Polskiego Ośrodka Społeczno-Kulturalnego, przy ulicy King Street w Londynie¹⁸.

W połowie lat 80. XX w. coraz częściej pojawiały się zawiadomienia o śmierci najstarszych działaczy PKM. Zdarzały się też śluby osób, które poznały się dzięki sportowo-samochodowej pasji łączącej ich rodziców. Niestety, w zdecydowanej większości nie chciały one kontynuować automobilowego hobby, którym pasjonowali się rodzice. W tym czasie w wydarzeniach organizowanych przez klub brało udział do 30 samochodów. Większość imprez nadal współorganizowana była przez najstarszych członków. Ciągłe odbywał się tradycyjny Rajd Nocnych Myśliwców. W tym czasie młodszy członkowie PKM zaczęli pojawiać się także na rajdach organizowanych w zmieniającej się Polsce. Nadal organizowano bale i rauty. Na początku lat 90. działalność klubowa zaczęła jednak gasnąć. Zebrania odbywały się już tylko raz w roku. Nie organizowano imprez klubowych. Mało kto też brał udział w innych wydarzeniach motoryzacyjnych, a głównym tematem rozmów stały się nekrologi. W większości naturalny odpływ członków sprawił, że u progu nowego wieku działalność klubu w zasadzie zamarła. Pod koniec ostatniej dekady XX w. ówczesny zarząd przekazał posiadane jeszcze fundusze do POSK. PKM, w symbolicznej formie, zarejestrowany został na prywatny adres państwa Cywińskich, a dokumentacja klubowa została rozdzielona pomiędzy pozostałych członków klubu. Z czasem uległa zniszczeniu¹⁹.

Ostatni prezes PKM, Janusz Cywiński, do swojej śmierci w 2018 r. honorowo podtrzymywał klubowe tradycje i kontaktował się z ostatnimi żyjącymi członkami organizacji. Korespondował też na bieżąco z władzami Polskiego Związku Motorowego. We wrześniu 2023 r. zmarł ostatni żyjący członek PKM działający w klubie od jego powstania. Był nim pułkownik Otton Hulacki²⁰.

Polskie tradycje motorowe w Wielkiej Brytanii kontynuuje kilka, w większości nieformalnych, organizacji zrzeszających rodaków – automobilistów i motocyklistów, którzy przybyli na Wyspy podczas nowej fali

¹⁸ „Kontakt. Organ Polskiego Klubu Motorowego”, grudzień 1981, s. 2.

¹⁹ Relacja Teresy Olchowicz Lines z 22 sierpnia 2022 r.; w zbiorach prywatnych autora.

²⁰ Relacja Krystyny Cywińskiej z 29 czerwca 2022 r.; w zbiorach prywatnych autora.

emigracji, tym razem zarobkowej, na początku XXI w. Wśród nich wyróżnia się bardzo aktywny Polish Automobile Club UK, czyli organizacja non profit z centralną w Southampton. Klub działa na terenie całej Wielkiej Brytanii, a zrzeszeni w nim zawodnicy startują m.in. w MSA British Rallycross Championship, Targa Rally, Auto Solo oraz w Kartingu. Klub działa także na polu społecznym i charytatywnym. Dumą organizacji jest 303 Squadron Team, czyli zespół wyścigowy składający się z młodych zawodników kartingowych, którzy oprócz treningów za kierownicą otrzymują dużą dawkę wiedzy o polskiej historii wojskowości w okresie drugiej wojny światowej w Wielkiej Brytanii oraz poznają innych polskich bohaterów zasłużonych dla naszego kraju. Wzorem Polskiego Klubu Motorowego, do którego częściowo nawiązuje logo organizacji, jej władze zapraszają w swoje szeregi nie tylko aktywnych zawodników, ale także wszystkich Polaków na Wyspach, którzy chcą aktywnie udzielać się w sporcie, szczególnie dziennikarzy i fotoreporterów czy specjalistów działu marketingu i reklamy, oraz wszystkich, którzy chcieliby pomóc w odbudowie pozycji polskiego sportu na terenie Zjednoczonego Królestwa²¹.

Polonijne organizacje sportowe dedykowane zmotoryzowanym, w sposób formalny lub nieformalny, zrzeszają także motocyklistów. Najbardziej znane polskie kluby motocyklowe w Wielkiej Brytanii to Polish Bikers w UK czy The Liberated Mcc – Support 21, którego członkowie zorganizowali w 2017 r. największy zlot motocyklowy w Szkocji²². 11 listopada 2022 r., podczas Parady Niepodległości w Gdańsku, pomorska grupa rekonstrukcji historycznych „Retrospekcja” zorganizowała krótki happening, przypominający tradycje polonijnego automobilizmu w Wielkiej Brytanii²³.

²¹ www.PolishAutomobileClubUK/facebook.com (dostęp online: 31 października 2022).

²² J. Różalski, *Polacy organizują największy zlot motocyklowy w Szkocji*, www.emito.net – Polski Portal w Wielkiej Brytanii, 2.06.2017 (dostęp online: 1 listopada 2022).

²³ *Niepodległość to też Polonia*, www.facebook.com/grhretrospekcja (dostęp online: 12 listopada 2022).

LITERATURA

Relacja Krystyny Cywińskiej z 29 czerwca 2022 r.; w zbiorach prywatnych autora.
Relacja Teresy Olchowicz Lines z 22 sierpnia 2022 r.; w zbiorach prywatnych autora.

- Białkiewicz M., *Udana wizyta – kontakty zostały nawiązane*, „Motor”, 4.01.1959.
„BIPS – Serwis Informacyjny KKP NSZZ «Solidarność» Regionu Gdańskiego”,
16.07.1981, nr 125.
„Biuletyn Informacyjny PKM”, grudzień 1958.
Gondek B., *Narodziny i rozwój sportowego ruchu weteranów szos na przykładzie Automobilklubu Morskiego w Gdyni*, [w:] *Pozytywne aspekty aktywności fizycznej i sportu. Perspektywa społeczna*, red. D. Skalski, P. Godlewski, Gdańsk 2020.
„Kontakt. Organ Polskiego Klubu Motorowego”, wrzesień 1981.
„Kontakt. Organ Polskiego Klubu Motorowego”, grudzień 1981.
„Kontakt. Polskiego Klubu Motorowego”, wiosna 1982.
Litwin J. A., *Zarys historii sportu samochodowego*, Warszawa 1992.
Rychter W., *Dzieje samochodu*, Warszawa 1983.
Rychter W., *Moje dwa i cztery kółka*, Warszawa 1985.
„Za Kierownicą. Organ Polskiego Klubu Motorowego”, maj 1960.
Zieliński A., *Polak za kierownicą Cooper Climax*, „Motor” 1960, nr 18 (418).
Z Zagłębia do Londynu. Szlakiem Mieczysława Białkiewicza i 2 Korpusu Polskiego, katalog wystawy, Kielce 2020.
- Chmielewski G., *Polacy na trasach Rajdów Monte Carlo*, www.elit-news.pl (dostęp online: 5 listopada 2022).
- Janusz Waclaw Cywiński, www.1944.pl/powstancze-biogramy/janusz-cywin-ski,6718.html (dostęp online: 2 września 2022).
- Lista Krzystka, www.listakrzystka.pl (dostęp online: 9 września 2022).
- Niepodległość to też Polonia*, www.facebook.com/grhretrospekcja (dostęp online: 12 listopada 2022).
- Różalski J., *Polacy organizują największy zlot motocyklowy w Szkocji*, www.emito.net – Polski Portal w Wielkiej Brytanii (dostęp online: 1 listopada 2022).
www.PolishAutomobileClubUK/facebook.com (dostęp online: 31 października 2022).

Summary

FOUR DECADES OF THE POLISH MOTOR CLUB IN GREAT BRITAIN

The aim of this article is to recall Polish motorists active in the Polish Motor Club in the UK. As a result of a search of the archives of Polish cultural institutions in London and private individuals, the author was able to collect surviving individual accounts and the few surviving but very informative club newsletters, supplementing them with press and books published in the People's Republic of Poland and referring to cooperation with the PKM. As a result, the author has managed to create an outline of the activities of the Polish Motor Club in the UK, which was in fact already completely forgotten, but the most influential motor sport association of Poles living abroad. The most important figures animating the Polish automobile movement in the British Isles are also recalled.

Keywords: automobilism, automobile clubs, emigration, motoring Jaguar Drivers Club, Polish Motor Club in the UK, Polish Motor Association, motor rallies, automobile sport, Great Britain

Streszczenie

Celem artykułu jest przypomnienie polonijnych automobilistów działających w Polskim Klubie Motorowym w Wielkiej Brytanii. W wyniku kwerendy w zasobach archiwalnych polskich instytucji kulturalnych w Londynie oraz u osób prywatnych udało się zebrać zachowane, pojedyncze relacje oraz nie-liczne zachowane, ale bardzo treściwe biuletyny informacyjne klubu, które zostały uzupełnione prasą i książkami wydanymi w PRL, nawiązującymi do współpracy z PKM. W efekcie autorowi udało się stworzyć zarys działalności Polskiego Klubu Motorowego w Wielkiej Brytanii, będącego w zasadzie już całkowicie zapomnianym, a najbardziej wpływowym samochodowym związkiem sportowym Polaków mieszkających poza granicami kraju. Przypomniano też najważniejsze postacie, animujące polonijny ruch automobilowy na Wyspach Brytyjskich.

Słowa kluczowe: automobilizm, automobilkluby, emigracja, motoryzacja Jaguar Drivers Club, Polski Klub Motorowy w Wielkiej Brytanii, Polski Związek Motorowy, rajdy samochodowe, sport automobilowy, Wielka Brytania